

Oponentský posudek na bakalářskou práci

Barbory Kolískové

Ovlivnění standardní výslovnosti moderní čínštiny čínskými dialekty

Překládaná bakalářská práce si klade za cíl zformulování hypotéz ohledně možné interference rodného nářečí čínských mluvčích při jejich výslovnosti obecné čínštiny (*putonghua*). Je uvedena shrnutím charakteristik čínštiny a zejména čínské slabiky, a dále přehledem čínských nářečí a letným náhledem do historické fonologie čínštiny. Autorka postupuje po jednotlivých dialektických skupinách a ukazuje, jak se v nich repertoáry iniciálních souhlásek a finál liší od současného standardu. Snaží se přitom odhadovat, jak se tyto odchylky mohou projevit zmíněnou interferencí. Práci doplňují přílohy v podobě mapky, schémat a výsečí z dialektologických tabulek.

Je třeba říci, že práce trpí řadou závažných nedostatků, o drobnějších vadách ani nemluvě. Ponechám stranou fakt, že hypotézy ohledně nářečně zabarvené výslovnosti standardní čínštiny jsou nefalzikovatelné bez terénního průzkumu – práci by bylo možno brát i jako přípravnou fázi k tomuto ověřování, jako systematickou formulaci propracovaných hypotéz. Co však postrádám, je formulace a uplatnění věrohodného metodologického rámce, který je v případě podobných výzkumů naprosto nutný. V první řadě není vůbec, natožpak solidně rozvedena autorčina představa o mechanismu („model“) zkoumané interference. Předně, autorka pracuje převážně v modu lingvistiky předstrukturalistické. Nikterak se nezabývá skutečností, že jazyk funguje jako systém úrovní a tyto úrovně opět fungují jako systém, prostě takřka bezkontextově porovnává holé repertoáry iniciál a finál a z povrchových rozdílů na základě vlastních úvah hypotetizuje o možných vlivech. Dá se přitom očekávat, že daný mechanismus je velice složitý – kromě dynamiky jednotlivých fonologických systémů a kombinatoriky segmentů a suprasegmentů v rámci jedné slabiky v příslušné varietě čínštiny (a potom konkrétně a přízemně: které kombinace působí mluvčímu větší a které menší potíže) zde jistě musí hrát zásadní vliv lexikální a gramatické shody v rámci tzv. sinitických jazyků, přesněji řečeno povědomí mluvčích o totožnosti jazykových jednotek v jejich rodném dialektu a ve standardní čínštině. Nejsou vůbec řešeny různé mody „učení“ mluvčích standardní čínštině a jejich vnímání standardněčínského materiálu: učí se takový mluvčí segment po segmentu? Slabiku po slabice? Nebo *slovo* od *slova*? Je pro něho důležitá čistě fonetická shoda, takže se snaží přizpůsobit repertoár hlásek v rodném dialektu nejbližším položkám z repertoáru *putonghua* na principu největší fonetické blízkosti, anebo má větší vliv lexikální

shoda a vliv dialektu se projevuje v nestandardní výslovnosti téhož slova podle rodného dialektu? Na jaké úrovni kompetence v *putonghua* se projevují které interference? To také úzce souvisí s otázkou, zda se mluvčí učí *putonghua* jako cizí jazyk, nebo jiným způsobem, popř. kteří mluvčí se ji učí tak a kteří jinak. Celkově je nutné uvažovat o psycholingvistických a sociolingvistických faktorech, od nichž nelze abstrahovat. Bez poctivého formulování těchto problémů a odpovědí na ně není jednoduše nikterak možné „odhadovat“, jak asi abstraktně pojmají mluvčí jednotlivých variet čínštiny budou vyslovovat *putonghua*.

Druhým z klíčových problémů práce je historickosrovnávací rámec. Za určitých přesně vymezených okolností od něho lze odhlédnout a věnovat se čistě synchronní srovnávací lingvistice čínských dialektů. Nicméně a) bývá v čínské dialektologii z dobrých důvodů využíván takřka univerzálně – historický vývoj a současný stav fonologie čínských dialektů a jejich vzájemných vztahů je jeho pomocí možné postihnout daleko pohodlněji, b) sama autorka s ním přichází, aniž by s ním ovšem dovedla zacházet. Při svém hypotetizování nerozlišuje synchronní a diachronní rovinu, nedokáže formulovat otázku poměru vlivů synchronních a diachronních (do značné míry souvisejících právě s výše uvedenou dynamikou fonologických systémů). Je zřejmé například, že pokud dialekt disponuje určitými fonémy, které nejsou v *putonghua*, ale byly ve střední čínštině, přímočaře spojuje tyto fonémy se stejně realizovanými fonémy ve střední čínštině, ačkoli jsou často reflexem historicky úplně jiných fonémů. Triviální příklad u triviálního dialektu (podobné neshody se vyskytují v masovém měřítku v dalších, o dost méně triviálních dialektech): v jinanském dialektu sice existuje iniciála η -, ale podle tabulek v příloze [!] je kontinuantou středočínské iniciály ?- (影), aspoň v některých slabikách; shoda je tedy nikoliv historického, nýbrž fonetického, nesystémového rázu. Nepochopení těchto vztahů se zračí i v uvedení znaku 疑 u této jinanské iniciály: tento znak skutečně reprezentuje ve staré čínštině iniciálu η -, ovšem jaký je její reflex v současném jinanském dialektu, je otázka (nahlédnutí do tabulek by ji vyřešilo, ale to je nyní irelevantní). Naprosto není možno jednoduše spojit současnou jinanskou iniciálu η - se středočínskou iniciálou η -, i když obě jsou povrchově totožné! Samozřejmě – při velice zjednodušených podmínkách (které by ale musely být explicitně a přesvědčivě stanoveny), kdy bychom zkoumali čistě naučitelnost jednotlivých segmentů mluvčím, bychom mohli postupovat ahistoricky. Ovšem pokud už s historickými vztahy operujeme, musíme je chápat správně. Takto vlastně historický rámec parazituje na porovnání inventářů fonémů a na výkladu, které ještě více znejasňuje.

Zcela matoucí (a nikde ani nevysvětlená, protože zjevně autorkou řádně neosvojená) mi připadne autorčina práce se znaky reprezentujícími určité iniciály, kdy je vkládá do přehledů iniciál současných dialektů – zde je asi problém s výše uvedeným 疑. Jednou větou (s. 13) tvrdí, že reprezentují dané iniciály ve střední čínštině. Jak se ale dá vytušit, ve skutečnosti se zčásti jedná o znaky, které se v současném čtení v daném dialektu čtou s příslušnou iniciálou,

což jsou ovšem dvě naprosto odlišné věci – je to opět ukázka kardinálního nepochopení historických a synchronních vztahů a jejich vzájemného poměru. Autorka vlastně používá tyto znaky jako svého druhu nadbytečnou prepisovou soustavu (používají ji takto čínští dialektologové, vázáni fixací jednak na psanou formu jazyka a jednak na historickou fonologii, což má své důvody, ty zde ale zřejmě nehrají žádnou roli). Co je horší, částečně skutečně reprezentují tyto znaky středněčínské zdroje příslušných současných iniciál. Vezměme si prostou *putonghua*: iniciála ph- je zde doplněna znakem 旁; ten se v současnosti skutečně čte s ph- (informace je to pro nás ale zbytečná). Ovšem ve střední čínštině bylo toto slovo vyslovováno s iniciálou b-, kterou reprezentuje v systému 36 iniciál znak 並 (nyní [piŋ]). Co více, současné čínské ph- se vyvinulo ze dvou středněčínských iniciál, a to ph- a b- (stejně jako původní b- dalo dvě různé iniciály v *putonghua*, p- a ph-). Zde tedy 旁 působí jako moderní znakový parapřepis bez přímého vztahu ke střední čínštině, oproti proklamaci autorky. Ale na druhou stranu: u palatální iniciály tsy- je uveden znak 照, který se tak dnes pro změnu nečte (čte se s iniciálou retroflexní tsr-), ale je pravda, že ve střední čínštině je skutečně rekonstruována iniciála tohoto slova jako palatální afrikáta. Podobně, iniciála s- je zde reprezentována pomocí znaku 絲, který se dnes skutečně čte se s-, ve střední čínštině však iniciálu s- reprezentoval znak 心 (dnes ovšem vyslovovaný s palatální iniciálou). Co vidíme, je tedy naprostý chaos. Když tomu přidáme fakt, že autorka v této nejjednodušší a nejprístupnější tabulce, protože tabulce všem známé standardní variety, zároveň zaměnila ts- a tsh- (nemá být 清 a 精, nýbrž v opačném pořadí) a pro retroflexní iniciálu r- užívá „prepisového“ (či „historického“?) znaku 候 *hòu* (a to i v mnoha dalších tabulkách), jehož původ a smysl mi zůstává utajen, je možno se dovítipit, jak spolehlivé jsou tabulky u dalších, méně známých variet čínštiny, často se složitějšími systémy iniciál.

Úvodní kapitoly jsou poznamenány četnými nepřesnostmi a omyly, přičemž některé z nich jsou skandální. Stručný seznam:

6: jazyková situace v ČLR je jistě komplikovaná, ale říci, že je „na rozdíl od jiných jazyků mnohem komplikovanější“, není správné; mezi mnoha jinými – co třeba arabština?

10: co je to „popis slabiky v *pinyinü*“? zápis slabiky?

11: Sun Yan sice byl považován tradičně za vynálezce metody *fanqie*, ovšem už dost dávno se ví, že jím nebyl; *Erya yinyi* není slovník, nýbrž glosář-komentář (typu *yinyi*).

12: *Qieyun* není slovník, natožpak nejstarší dochovaný slovník; je to rýmovník, a to ještě přitom nedochovaný (i když pojatý do *Guangyunu*)

12: za dynastie Sui bylo povědomí o jiných součástech slabiky (navíc si autorka v témže odstavci protirečí – povědomí bylo, ale nebyla potřeba pojmenování, což je také sporné); systém kategorií *hu* figuruje s mnoha a mnoha jinými fonologickými termíny v komplexní tradiční fonologii od 10. stol. (zde se zjevně autorka neprozřetelně drží Trískové 2010)

- 14: Karlgren nedefinoval tóny *ping*, *shang*, *qu* a *ru*, ať zde „definování“ znamená cokoliv; takto se označují přinejmenším již oddíly rýmovníku *Qieyun*, a tyto tóny jsou se svými názvy uváděny i jinde v dobové literatuře
- 16: opět *sihu*: *hu* se objevují už za Songů, i když jsou jen dvě (*kaikou* a *hekou*)
- 19: abeceda *pinyin* počítá se všemi finálami, některé akorát vyjadřuje kombinatoricky, což je zcela plnohodnotný způsob vyjádření; v každém případě dokáže zachytit všechny fonologicky relevantní rysy (a co znamená, že PY nepočítá s erizací?!)
- 19: omyl „centrály“ místo „mediály“
- 22: vysvětlení *ci* jako „přídechových“ je obzvlášť pikantní s ohledem na to, že *cizhuo* reprezentuje sonory!
- 23: v tabulce EMC je labiální řada omylem přepsána afrikovaně (pf- atd.); u labiální nosovky má autorka chybně *ŋ*, a nikoli správné *m-*, anebo aspoň důsledně omylem labiodentální nosovku; znělé *h* v LMC autorka nerozpoznala, a místo toho píše *FI*!
- 24: skandální propojení tónu a terminály: podle autorky souvisí rovný tón s vokalickým zakončením, tóny *shang* a *qu* s nasální terminálou a *ru* s *-p,-t,-k* (zde se shodou okolností trefila)!; došlo zde zřejmě k tomu, že autorka nepochopila rozdíl mezi tóny a rýmovými kategoriemi, což je zřejmé i z dalšího, poněkud nesmyslného výkladu („vystačíme si zde s definicí finál z hlediska tónových skupin, do kterých jsou primárně děleny“)
- 30: chybně zapsaná slova *hua* a *huar*; „zkracování slovních spojení pomocí erizace“ – neadekvátní formulace

V práci je plno překlepů a velmi mnoho špatných tónových značek, a to i u běžných slov; formální aparát je průměrný. Celkově působí text dojmem nedotaženosti a spěchu.

V literatuře marně hledám čínské publikace, ačkoli na dialektologii v ČLR existuje nepřehledné množství materiálu (autorka přitom tvrdí, že „přistupuje k výše zmíněnému problému z hlediska srovnávání na základě několika odborných prací určených primárně čínským čtenářům“). Jedinou výjimkou vedle slovníku nářeční výslovnosti je Wang Li (vyd. z roku 1998), na něhož však autorka odkazuje vesměs přes Třískovou 2010, a Huang a Liao (2002). Kdyby jen trochu více pracovala byt' s poněkud zastaralým Wang Lim nebo v soupisu uváděným Baxterem a Pulleyblankem, jistě by její historický úvod i využití historického rámce vypadalo jinak. To se dá říci i o dalších titulech, které se vyskytují v bibliografii, nicméně jejich myšlenkový vliv se v práci znatelněji neprojevil.

Autorka si stanoví ambiciózní cíle, kterých by z principu nebylo možno dosáhnout, ani kdyby svou práci pojala adekvátněji: zmapování jazykové situace (?), „možná“ předložit všeobecný přehled výslovnostních deviací, přehled o jazykové situaci (?) dané oblasti pro ty, kteří se chystají do ČLR poprvé, dokonce podklady pro kriminalisty a orgány v rámci forenzní fonetiky (!). Autorka je si sice vědoma faktu, že k tomu by potřebovala (mj.) terénní výzkum, ale jeho nepřítomnost vyargumentovává dosti nepřesvědčivě několika řečnickými figurami.

Buď jak buď, s ohledem na výše uvedené tyto cíle zůstávají daleko za obzorem možného. Nabízí se otázka, jak vůbec zacházet s dialektologickými tématy, nemáme-li možnost či vůli k terénnímu výzkumu. *Základní* cíle překládané práce by bylo snad možno dosáhnout, kdyby se autorka zaměřila třeba na jeden dva dialekty a v jejich případě pečlivě, se vsí uvážlivostí a zvažáním všech relevantních komplexních problémů a mechanismů vybudovala věrohodný, realistický model a ten exaktně ověřila.

Z výše uvedených důvodů práci nedoporučuji k obhajobě.

V Praze, 10.září 2013

Lukáš Zádřapa

